

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНІ ЧИННИКИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗРОШУВАНОВОГО ЗЕМЛЕРОБСТВА

Г.Е.ЖУЙКОВ – кандидат с.-г. наук

Затяжне економічна криза, в якій перебуває народне господарство України, істотно впливає на його провідну галузь – сільське господарство. Так, за 1991-1998 рр. національний дохід скоротився майже на 60%, валовий суспільний продукт – на 45%, а скорочення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції з зрошуваних земель сягає 47-50%. Це пояснюється переміщенням основного об'єму виробництва в сировинні енерго- і водоемкі галузі, які не дають інвестиційної продукції українським товаровиробникам і продуктів споживання населенню. Це в значній мірі відноситься і до зрошуваного землеробства, яке є основним водоспоживачем в агропромисловому виробництві (18% загального водокористування).

В останні 10-15 років темпи приросту врожайності сільськогосподарських культур від зрошення знизилось, водночас підвищились обсяги додаткових витрат, що пов'язано з необхідністю проведення цілому ряду заходів організаційного, економічного та екологічного характеру. Це привело до того, що переваги зрошення почали нівелюватись, рівень врожайності падати, в багатьох господарствах зрошення земель стало низькокупним, а в деяких навіть збитковим, значно підвищилась деградація і підтоплення територій. Причини цієї ситуації мають комплексний характер і пов'язані з одного боку з негараздами у водогосподарському комплексі (ВГК) з другого – з серйозними порушеннями у веденні системи зрошуваного землеробства. У водогосподарському комплексі це насамперед погіршення технічного забезпечення іригаційних систем, зменшення обсягів подачі поливної води, неритмічність роботи насосних станцій і нестача електроенергії, розукомплектування дощувальних машин, виведення з ладу колекторно-дренажного устаткування. У зрошуваному землеробстві – перекося в структурі посівних площ, порушення в системі обробітку ґрунту, катастрофічне зменшення доз та норм внесення органічних і мінеральних добрив, засобів захисту рослин і меліорантів, порушення режимів зрошення та технологій вирощування сільськогосподарських культур.

Цей комплекс причин призвів до того, що з 1991 по 1998 рік кількість дощувальних машин зменшилась в цілому по Україні на 15%, (по Херсонській області – на 21.8%), з наявного дощувального парку 66% відпрацювало нормативний термін, 20% не підлягають відновленню і потребують заміни. Крім того, потребує реконст-

рукції 463.8 тис.га зрошуваних систем, майже на 100 тис.га необхідно провести ремонтні роботи.

За вказаними причинами щорічно не використовується в проектному режимі та зовсім не поливається майже 720 тис.га зрошуваної ріллі. Площі поливних земель зменшились з 2608 до 2466.1 тис.га. Кратність поливів (разів) щорічно знижується. Так, якщо в 1986-1990 рр. вона становила по Херсонській області 5.1, то в 1991-1995 рр. – 4.6, а в 1996-1998 рр. – 2.6. В окремі роки цей показник становив всього 0.7-1.2.

Показовому в цьому плані є стан справ з використанням зрошуваних земель в Херсонській області, де розташований найбільший в Україні зрошуваний масив (471.7 тис.га). Аналітичні дослідження та розрахунки вказують на тісний взаємозв'язок ресурсозабезпеченості та ефективності використання зрошуваних земель (табл.1).

Так, зниження параметрів організаційно-економічних чинників – водоподачі, електроенергії, кількості внесених добрив, числа поливів, площ фактично политих земель та ін. істотно вплинули на індекс продуктивності зрошуваних земель, вартість продукції рослинництва і в цілому на економічну ефективність зрошуваного землеробства області.

На наш погляд економічна ситуація що склалася в системі "зрошуване землеробство – водогосподарський комплекс" потребує корінних змін в підходах до її розв'язання через вирішення слідуючого інтегрального завдання: одержання максимального прибутку з кожного гектару поливної ріллі, збереження ґрунтової родючості та екологічної чистоти довкілля, зниження енергоємності рослинницької продукції сільгоспвиробництва на поливних землях, прискорення терміну окупності вкладень в зрошення та швидке отримання обігових коштів при веденні землеробства на поливних землях.

Це можливо через розробку та виконання умов, що витікають з Указу Президента України (№670/98 від 23.06.98 р.) "Про заходи щодо державної підтримки вологосподарсько-меліративного комплексу". Це насамперед: обласним, державним і виконавчим органам прийняти рішення, що стосуються водогосподарських і сільськогосподарських підприємств в незаперечній необхідності повноцінного функціонування всіх 2,5 млн.га зрошуваних земель, та розробити комплекс заходів по його реалізації. До виходу економіки України на рівень стабільного та ритмічного розвитку іригаційні системи і зрошувані землі повинні залишатися у державній (муніципальній) власності і використовуватись для вирішення насамперед регіональних завдань.

Таблиця 1 – Організаційно-економічні чинники та їх вплив на ефективність використання зрошуваних земель в Херсонській області

Показники	Середнє за роки		
	1986-1990	1991-1995	1996-1998
1. Площа зрошуваних земель, тис.га	437.1	470.7	471.7
2. Фактично зрошувалось, тис.га	426.0	444.0	391.2
3. Кількість поливів, шт/га	5.1	4.6	2.6
4. Введення в дію зрошуваних земель, тис.га	11.3	4.8	0.6
5. Реконструкція, тис.га	3.4	4.7	0.3
6. Водоподача, млн.м	1720.8	1543.9	901.6
7. Використання енергії на подачу води і дренаж, млн.квт.год	414.8	372.2	239.3
8. Внесено: мінеральних добрив, кг.д.р./га	131.0	67.4	21.9
органічних, т/га	6.4	3.3	0.9
9. Урожайність: зернових, ц/га	45.5	37.5	28.9
кормових, (к.од) ц/га	62.9	36.6	27.5
овочевих, ц/га	207.9	122.6	87.8
10. Індекс продуктивності зрошуваних земель до неполивних	2.70	2.44	2.26
11. Вартість продукції рослинництва, млн.грн.	353.8	227.6	176.5

При розробці обласних бюджетів передбачити можливість фінансування у повному обсязі робіт по подачі води до сільгосптоваровиробників, включаючи витрати на заробітну плату, запасні частини, енергоносії тощо. Вирішити на державному рівні продаж електроенергії для зрошення за пільговими тарифами з урахуванням об'єктів не тільки державної, а й колективної власності (місцеве зрошення). Передбачити на державному рівні низькопроцентне довгострокове кредитування водогосподарських організацій за виконання робіт по реконструкції зрошувальних систем, заміні широкозахватних дощувальних машин і обладнання насосних станцій, гідротехнічних споруд тощо. Товаровиробникам, що працюють на поливних землях надавати короткотермінові пільгові кредити для придбання насіння, мінеральних добрив, засобів захисту рослин через Національний банк України з погашенням їх після збирання врожаю. Кошти повинні переводитись на спеціальні рахунки цільового призначення. При реконструкції зрошувальних систем передбачити суттєве збільшення питомої ваги площ, на яких застосовуються енерго-зберігаюча техніка та способи (краплинний, поверхневий, підґрунтовий тощо). В розрізі природно-економічних регіонів

України відпрацювати і впровадити енерго- та ресурсозберігаючі системи ведення зрошуваного землеробства з елементами біологізації. В них, в першу чергу, звернути увагу на структуру посівних площ, яка повинна забезпечити максимальне використання біокліматичного потенціалу зони, високу окупність культур, стабілізацію родючості ґрунтів. Слід передбачити збільшення питомої ваги тих культур, які пристосовані до конкретних ґрунтово-кліматичних умов, потребують найменшу кількість води та інших ресурсів на отримання додаткової продукції від зрошення, конкурентоспроможні на внутрішньому та зовнішньому ринках, забезпечують максимальний прибуток. Передбачити передачу інвесторам земель, що частково не зрошуються виключно на умовах підряду на вирощування с.-г. культур, або тимчасового користування землею (в тому числі на умовах оренди), не порушуючи межі існуючого землекористування, техніко-технологічну цілісність систем при умові дотримання вимог агротехнології та на основі заключення договору, що передбачає термін їх повернення, збереження якісного складу ґрунтів, додержання умов землеводокористування і екологічних показників тощо. Відновити практику функціонування державних лугомеліоративних станцій, що повинні займатися питаннями фітоме-ліорації (залуження, створення пасовиськ, розширення площ багаторічних трав) та створення на їх базі відповідних ПМК, насамперед водоерозійно-небезпечних регіонах області та районах, що страждають від підтоплення.

З метою підвищення ефективності використання земельно-водних ресурсів, експлуатації внутрішньо- та міжгосподарської мережі та збереження водогосподарського комплексу створити на базі інтеграції з сільськогосподарськими товаровиробниками єдиних організаційно-виробничих структур: сільсько-водогосподарських об'єднань шляхом територіального об'єднання управлінь зрошувальних систем та розташованих навколо них сільськогосподарських підприємств. В усіх регіонах України з розвинутим зрошенням необхідно терміново відтворити систему контролю за станом вологості ґрунту і передачі цієї інформації товаровиробникам для прийняття оперативних рішень по поливу сільськогосподарських культур, що дозволить значно скоротити витрати ресурсів на зрошення і зменшить собівартість продукції. При обласних центрах наукового забезпечення с.-г. виробництва створити госпрозрахункові консультативно-методичні групи з питань зрошуваного землеробства і забезпечити її оргтехнікою і сучасним комп'ютером (з наданням останніх комп'ютерних програм з технологій вирощування с.-г. культур), а також науковою і методичною літературою. Зконцентрувати

ресурси, матеріально-технічні засоби, кадрово-технологічний потенціал, насамперед для забезпечення стабільного функціонування зрошуваних земель, враховуючи їх вищу продуктивність, швидку окупність та обігованість коштів в порівнянні з суходольними. Відновити практику закріплення зрошуваних ділянок за окремими виробничими підрозділами з наданням їм відповідної техніки, ресурсів, технологічного забезпечення під кінцеві науково-обґрунтовані виробничо-економічні показники.

УДК 338.43

АНАЛІЗ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИРОЩУВАННЯ РИСУ

Р.В.МОРОЗОВ – аспірант

В умовах ринкової економіки аналіз економічної ефективності вирощування рису має винятково важливе значення в процесі еколого-економічного обґрунтування господарських рішень та виявлення резервів збільшення виробництва продукції.

Виробництво рису є однією з найбільш важливих складових частин агропромислового комплексу на півдні України. Рис на сьогодні є стратегічним продуктом для України як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках.

Наші дослідження пов'язані з аналізом виконання державної програми "Рис Херсонщини", яка була розглянута та затверджена на засіданні науково-координаційної Ради по сільському господарству Херсонської області в 1996 році. Реалізація програми "Рис Херсонщини" спрямована на вирішення важливого питання забезпечення населення як Херсонської, так і інших областей рисом. Програмою передбачено прогноз урожайності рису в Херсонській області на 1997-2005 роки (рис.1). Дослідження проводяться Проблемною лабораторією еколого-меліоративного моніторингу Херсонського державного аграрного університету у співдружності з вченими Дослідної станції рису УААН. В роботі використані результати досліджень В.Й.Маковського, В.О.Ушкаренка, В.В.Морозова та ін. Основним джерелом інформації для прогнозу виробництва рису є дані рисосіючих господарств та дані управління сільського господарства і продовольства Херсонської області.

Дані, що характеризують розвиток виробництва рису в Херсонській області за 1990-1996 роки представлені у таблиці 1.